

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ГИЖА Леся Богданівна

УДК 809.1

**НЕОРОМАНТИЧНА ПРОЗА
ДЖОЗЕФА КОНРАДА І ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО**

Спеціальність 10.01.05 – порівняльне літературознавство

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор,
ТКАЧУК Микола Платонович,
 завідувач кафедри історії української літератури
 Тернопільського національного педагогічного університету
 імені Володимира Гнатюка.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
АСТАФ'ЄВ Олександр Григорович,
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
 професор кафедри теорії літератури і компаративістики;
 кандидат філологічних наук, доцент;

ДЕВДЮК Іванна Василівна,
 Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
 доцент кафедри світової літератури.

Захист відбудеться 4 лютого 2010 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027)

Автореферат розіслано 28 грудня 2009 року

Учений секретар
 спеціалізованої вченої ради

Лановик М.Б.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Безсумнівною в українському літературознавстві є присутність англо-американського неоромантизму у творчості Ю.Яновського. Письменник, як і літературні критики, стверджував, що особливе місце у формуванні його рецепції англійської літератури займав Д.Конрад.

Проте до цього часу існують тільки спорадичні дослідження, автори яких у загальному огляді літературної спадщини Ю.Яновського відзначають англійський **контекст** у його художньому наративі. В цьому **плані** варто згадати праці Я.Савченка, М.Бажана, Л.Новиченка, Р.Мовчан, В.Панченка, М.Ласло-Куцюк, О.Чумаченка.

Літературознавці до порівняльних студій творчості письменника звертались нечасто тому, що наратив його творів, як і естетичні експерименти, не завжди належним чином розуміли, а частіше з ідеологічних міркувань заперечували. Проте й сьогодні, коли складаються сприятливі умови для глибокої інтерпретації художнього тексту, нема цілісної праці, в якій би наратив ранньої прози Ю.Яновського досліджувався у відповідній парадигмі.

Специфіка сучасного українського порівняльного літературознавства полягає в тому, що будь-яке явище в національній літературі розглядається з використанням методології, побудованої згідно з принципами «чужого» бачення. Таким чином губиться самотність світоглядних та естетичних пошуків митців, а також відчуття специфіки взаємного обміну між західною та східною традиціями.

Зараз постала необхідність сформулювати таку літературознавчу концепцію, що була б глибоким чином пов'язана з іманентним типом духовності, властивій українській культурі. Оскільки література належить до духовної спадщини народу, то безперечним знаменником інтерпретаційних можливостей щодо неї в українському контексті є *християнська антропологія*, побудована на засадах християнства, сформульованих у Святому Письмі та працях святих отців Церкви.

Власне, *християнську антропологію* і слід вважати тією координатною площиною, що дає можливість означити специфіку і світоглядних, і естетичних пошуків Д.Конрада і Ю.Яновського.

Обмірковуюючи **в цьому сенсі** постать Д.Конрада, варто відзначити, що його творчість є прикладом негативного досвіду переживання християнства. Хоча англійський письменник у душі свого часу діалектично ставився до нього, проте текст його творів доводить, що він сприймав навколишню дійсність по-християнськи.

Ю.Яновський так само формував неоромантичний світ, який у християнському дискурсі втілюється в категорії *соборності*. На погляд російських філософів, «соборність» – це ідеальний стан релігійної, громадянської і культурної єдності нації¹. Сучасний літературознавець І.Єсаулов стверджує, що соборність являє собою модус відношення між людьми, побудований на *любві до ближнього*, проголошений Спасителем².

В українській історії ідея соборності активно обговорювалась в епоху національно-визвольних змагань 1917-20-х рр., коли, нарешті, виникла нагода об'єднати Україну під гаслами християнської любові, що мала перемогти загрозу демонічної злопомсти³. Важливо, що пошуки такого ідеального контексту для розвитку української культури стали важливим чинником становлення художнього наративу в ранній прозі Ю.Яновського.

Проте до цього часу немає комплексного дослідження історико-літературної специфіки неоромантизму в парадигмі модерністської культури двох взаємозалежних епох: межі кінця ХІХ – початку ХХ ст. і 20-30-х рр. ХХ ст. Оскільки в попередньому метакритичному дискурсі не висвітлювалось християнсько-антропологічне підґрунтя неоромантичної поетики, тема присутності Святого Письма у творчості авторів не ставала предметом цілісного аналізу. Отже, відсутність праць, у яких концептуально аналізується неоромантична проза Д.Конрада і Ю.Яновського, та недостатня теоретико-методологічна основа в контексті тлумачення особливих засад індивідуального стилю письменників зумовили **актуальність нашої роботи**.

Об'єкт дослідження – неоромантична проза Д.Конрада і Ю.Яновського, а також В.Винниченка, Лесі Українки та Ф.Достоевського.

¹ Хомяков А.С. Церковь одна / Александр Степанович Хомяков. – М.: ДАРЪ, 2005. – С. 3-47.

² Есаулов И.А. Категория соборности в русской литературе / Иван Андреевич Есаулов. – Петрозаводск: Изд-во Петрозаводского университета, 1995. – С. 6.

³ Лавріненко Ю. Література вітаїзму, 1917-1933 // Розстріляне відродження: Антологія 1917 – 1933: Поезія – проза – драма – есеї / [антологія / упорядкув., передм., післямова Ю.Лавріненка]. – К.: Смолоскип, 2002. – С.940.

Предмет дослідження – поетика та художні картини світу неоромантичної прози Д.Конрада і Ю.Яновського в контексті християнсько-антропологічної площини літературознавчої інтерпретації.

Мета дослідження полягає в тому, **щоби** проаналізувати форми присутності Святого Письма у творах Д.Конрада і Ю.Яновського, з'ясувати загальні закономірності поетики і художньої картини світу неоромантичної прози митців, визначити специфіку діалогу та інтертекстуального зв'язку між ними.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання конкретних **завдань**:

- означити природу неоромантизму як складової модерністського типу мистецтва у прозі Д.Конрада та ранній прозі Ю.Яновського;

- показати специфіку іронії як онтологічного підґрунтя неоромантизму в текстах творів українського та англійського авторів;

- аргументувати присутність етики гріха в екзистенційному наративі Д.Конрада та етики творчості в ранній прозі Ю.Яновського; -

- охарактеризувати неоромантичну онтологію відносин між ідеальними типами генія – героя – святого в художніх картинах світу письменників;

- окреслити трагічний характер людини в парадоксальному світі наративу Д.Конрада та специфіку християнського прагнення до соборності як засадничого руху до націєтворення у Ю.Яновського;

- запропонувати інтерпретацію «поетичного» комплексу моря у творах письменників;

- розкрити образний світ та ідейне вирішення наративу про «повернення на Батьківщину» в неоромантичній прозі Ю.Яновського та Д.Конрада;

- означити та запропонувати концептуальну інтерпретацію форм рецепції творів Д.Конрада Ю.Яновським;

- окреслити в зіставному контексті форми присутності Святого Письма у творах Ю.Яновського та Д.Конрада.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві здійснюються порівняльні студії неоромантичної прози Д.Конрада і Ю.Яновського; уточнено і верифіковано поняття про неоромантизм як стильову течію модернізму; проведено зіставний аналіз світоглядної трагічної іронії та риторичної іронії, які покладені в основу структуротворчих пошуків у тексті відповідно Д.Конрада і Ю.Яновського; вперше проаналізовано художній наратив прози англійського автора через призму категорій невіри, відчаю, страху та гріха у світлі релігійно-антропологічної діалектики С.К'єркегора; порушено проблему соборності як авторського ідеалу в літературі «романтики вітаїзму», зокрема Ю.Яновського; визначено наративні особливості творів Д.Конрада і Ю.Яновського; по-новому в компаративному вимірі розглянуто образну систему творів українського та англійського авторів, трисуб'єктну структуру ідеальних образів генія – героя – святого; вперше в українському літературознавстві проаналізовано присутність Святого Письма в художньому наративі прози Ю.Яновського і Д.Конрада, яка стала підґрунтям для творчого діалогу між літературами різних епох.

Методологічною і теоретичною базою дисертації є праці преп. Іоанна Дамаскіна, святих Ігнатія Брянчанінова, Феофана Затворника, святого Іоанна Златоуста, митрополита Василя Липківського, М.Дунаєва, І.Єсаулова, Ю.М.Зенька, С.Клімової, в яких означаються основи християнської антропології, М.Бердяєва, С.Булгакова, С.К'єркегора, С.Франка, в яких окреслюються принципові засади та категорії релігійного екзистенціалізму, праці українських та зарубіжних дослідників, присвячені проблемам типології неоромантизму та літератури 20-30-х рр. ХХ-го ст., зокрема В.Агєєвої, Т.Гундорової, О.Ільницького, Ю.Лавріненка, Р.Мовчан, Д.Наливайка, С.Павличко, В.Панченка, Я.Поліщука, Д.Чижевського, а також численні дослідження творчості Ю.Яновського і Д.Конрада. Порівняльний характер дослідження зумовлює орієнтацію на компаративістичні студії О.Веретюк, Л.Грицик, Р.Гром'яка, Д.Дюришина, Е.Касперського, Д.Наливайка, І.Неупокоевої, М.Ткачука та інших.

Методи дослідження. У роботі використано методи спостереження, аналізу, синтезу та

систематизації матеріалу. Застосовано порівняльно-типологічний, порівняльно-історичний, контекстуальний, описовий, герменевтичні методи, прийоми структурно-функціонального, наратологічного, інтертекстуального аналізу, використано елементи рецептивної естетики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у річизці комплексної теми «Проблеми рецептивної поетики, наратології та трансляторики в українсько-зарубіжних зв'язках» (номер державної реєстрації 0105U000748). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради ТНПУ імені Володимира Гнатюка (протокол № 7 від 3.03.03) та схвалена координаційною радою з літературознавства при Інституті літератури НАН України (протокол № 3 від 12 червня 2003 р.).

Практичне значення роботи зумовлене можливістю використання отриманих результатів у викладанні нормативних і спеціальних вузівських курсів з порівняльного літературознавства, історії української літератури, зарубіжної літератури, проведенні спецсеминарів, при написанні методичних посібників, курсових, дипломних, магістерських робіт.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено і рекомендовано до захисту на спільному засіданні кафедр теорії літератури та порівняльного літературознавства й історії української літератури (протокол № 1 від 3 вересня 2009 р.). Окремі аспекти дослідження оприлюднені у формі доповідей на щорічних студентсько-викладацьких наукових конференціях Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2003 – 2009), на науковій конференції «Творчість Юрія Яновського в контексті літературного процесу ХХ століття» (Київ, 2002), Міжнародній конференції «Наративні виміри літератури» (Тернопіль, 2003), теоретичному симпозиумі «Європейська меланхолія: західний дискурс в українській літературі» (Київ, Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України, 2005), Міжнародній конференції «Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті» (Луцьк, 2007 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології» (Тернопіль, 2008).

Публікації. За темою дисертації опубліковано шість статей у наукових фахових виданнях та збірниках наукових праць.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел, який налічує 301 позицію. Загальний обсяг роботи викладено на 219 стор., з них – 196 стор. основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі**, зважаючи на стан наукової розробки проблеми, обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету й основні завдання дослідження, означено об'єкт і предмет розгляду, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну цінність дисертації, окреслено її теоретико-методологічну базу, зазначено відомості про апробацію та публікацію результатів.

У **першому розділі «Неоромантична парадигма інтерпретації екзистенційної дійсності в англійській та українській літературах кінця XIX – початку XX ст. (на матеріалі творчих шукань Д.Конрада, Лесі Українки, В.Винниченка та Ю.Яновського)»** окреслюється парадоксальність неоромантичних площин українських та англійського письменників у контексті релігійно-антропологічної та іронічної парадигм рецепції екзистенційної дійсності початку XX ст.

Підрозділ **1.1. «Трагічна іронія як структуротворче підґрунтя неоромантичного наративу Д.Конрада»** з'ясовує специфіку трагічної іронії як світоглядного імперативу в неоромантичному наративі Д.Конрада та розглядає форми трансформації смислу в авторському тексті.

У пошуках ідеалу в умовах людської екзистенції Д.Конрад, з одного боку, приходив до зневіри, відчаю, песимізму, що засвідчує творче засвоєння філософії А.Шопенгауера, а з другого – послуговувався духовними образами зі Святого Письма. Порушуючи морально-етичні проблеми, він окреслював їх у діалогічній парадигмі боротьби людини між Богом і дияволом. В епоху скепсису його творчість розвивалась в обмежених рамках ідеалістичного романтизму, де християнський Бог залишався *трагічним іроніком*, а не символом Любові, якої так бракувало в XIX ст. Як наслідок, іронічну творчість Д.Конрада варто аналізувати в контексті кризового стану

позитивістського дискурсу кінця XIX – початку XX ст., що породив явище декадентства, яке в художньому тексті утвердилось у формі імпресіонізму та символізму.

У підрозділі **1.2. «Тягар первородної гріховності в особистому житті та екзистенційному світі творів англійського автора»** висвітлюється семантика релігійно-антропологічних категорій невіри – відчаю – страху – гріха в трагічному світі творів та особистому житті Д.Конрада.

За С.К'єркегором, без *віри в Бога* людина потрапляє на помежів'я «демонічного естетизму», що примушує її роздвоюватись, стаючи *розколотим естетом*, який, хоча здійснив уже вибір у прагненні до Бога, проте так і не зміг подолати обмеження естетичної залежності від насолод. В силу багатьох обставин Д.Конрад також роздвоювався. Справжнім порятунком для нього стала *літературна творчість*, за допомогою якої він отримав можливість виразити себе, приховуючи своє правдиве обличчя за *маскою* екзотичних тем, специфічних жанрових конструкцій.

Єдиною формою екзистенції персонажів у творах письменника є *відчай*. Аби вижити людина, позбавлена віри, змушена боротись за владу: розбагатіти («Олмейрова примха», «Ностромо»), стати абсолютним авторитетом для інших («Серце темряви»), володарем чужих доль («Лорд Джім»). За таких обставин виникає страх, типовий для усіх Конрадових персонажів. Відчуття страху заганяє людину у відчай, а вже з останнього витікає лише один результат – гріх, що стає предметом важких роздумів письменника.

У підрозділі **1.3. «Пристрасний світ екзистенційної «святості» в активістському неоромантизмі української літератури початку XX століття»** здійснюється спроба схарактеризувати неоромантичну онтологію відносин між ідеальними типами генія – героя – святого в активістському неоромантизмі періоду раннього модернізму.

Хоча в літературознавстві існує чимало поглядів щодо стильової ідентичності неоромантизму, на наш погляд, конструктивним є підхід С.Яковенка, який розрізняє *декадентство* та *активістський неоромантизм*, що прагнув подолати песимізм попередніх наративів⁴.

⁴ Яковенко С. Романтики, естети, ніцшеанці. Українська та польська літературна критика раннього модернізму / Сергій Яковенко. – К.: Критика, 2006. – С. 43.

М.Шелер виділяє такі моделі ідеально-зразкових типів особистості, як *геній, герой і святий*⁵. Принциповою ознакою неоромантичних пошуків було намагання розв'язати людські проблеми в контексті поєднання ознак *генія* та *героя*. Проте в такому випадку виникає небезпека найбільшого гріха – людської гордині, що може привести до загибелі. Особливим чином це переживав у своїй творчості Д.Конрад, який вважав, що будь-яке прагнення до влади повинно бути покараним. Словом, діяльність і генія, і героя потребує очищення, чим у людській історії є *святість*.

Проте концепт святості протягом XIX ст. набуває трохи іншого смислу, бо, крім християнської святості, в контексті екзистенційного простору йдеться про так зване *проекування* характерних ознак християнських святих на *героїв* чи *геніїв*, чії життя вимірюються принципами боротьби за владу. Таким чином утверджувалась типологія *нової романтичної*, точніше, *екзистенційної «святості»*.

У творчості В.Винниченка спостерігаємо поєднання пристрасно модифікованої концепції *святості* та *героя*. Людина-геній пропонує ідею «чесності з собою», а герой шляхом бунту утверджує її в життя.

Леся Українка також захищала ідею єдності *генія* та *героя*, діяльність яких розгортається під впливом пристрасної концепції *святості*, чим у її розумінні є екзистенційна любов, вираженням якої стала жінка.

Підрозділ **1.4. «Духовні виміри «романтики вітаїзму» в українській літературі 20-х рр. XX століття»** показує особливості утвердження духовного світу української літератури 20-х років XX ст. в парадигмі синтезу генія та святого.

В українській культурі 20-х рр. формувалась нова стратегія творчості, представники якої звинувачували авторів, творців революційного дискурсу в нехтуванні проблемами духовності та закликали до розбудови нації і культури. Утверджувалася доба «романтики вітаїзму», європейськості української літератури.

Ю.Лавріненко відзначав, що в умовах роздвоєння відбувається самовивищування та

⁵ Шелер М. Избранные произведения / М.Шелер. – М.: Гнозис, 1994. – С. 36.

протиставлення людини Богові⁶. Шляхи спасіння світу і людини запропонувала *романтика вітаїзму*, суть якої полягала в оспівуванні *духовного, вічного життя*.

Знаменно, що в цьому випадку йдеться про спасіння не тільки окремого індивіда, але й цілого народу, який зможе відродитись на засадах духовності, стати *соборно* цілісним. У пристрасній культурі, на яку відбувається проекція християнської святості, носіями духовності стають *генії, творчі постаті*, через яких відродиться весь народ. Серед митців романтики вітаїзму найбільш відомими є П.Тичина і М.Хвильовий. «Сонячний кларнетизм» першого став духовною предтечею «філософії вітаїзму», яку слід сприймати як шлях боротьби за вічне життя. Ю.Лавріненко застерігав, що вітаїзм Тичини був особливим, бо в ньому прагнення до ренесансного життя поєднується з трагізмом «відповідального серця», від якого пізніше не втримається у своїх прагненнях М.Хвильовий.

Підрозділ **1.5. «Роздвоєний характер інтерпретації героя-народу та жінки в парадоксальному світі ранньої малої прози Ю.Яновського»** окреслює трагічно-роздвоєний характер героя-народу та жінки в парадоксальному світі боротьби за владу в ранній малій прозі українського письменника.

Небезпеку роздвоєності особи Ф.Достоевський описав у романі «Брати Карамазови». Назвавши Дмитра «*пристрасним страстотерпцем*», автор вказав на амбівалентну природу героя-народу. На відміну від революційних романтиків, які бачили в народові тільки його неприборкану стихію, письменник означив у ньому християнську смиренність, що виражається в образі Церкви. Достоевський говорив, що в народі є велике прагнення до соборного об'єднання в ім'я Христа⁷.

Наратив у ранній прозі Ю.Яновського відтворює катастрофічність синтезу *генія та героя* без духовної сили *святого*. Трагізм генія-героя розглядається письменником у новелі «Роман Ма» на прикладі двох персонажів: Криги та комісара Рубана-Матте.

У творах автора об'єднуючим символом екзистенційно виснаженого суб'єкта стає *любов*,

⁶ Лавріненко Ю. Література вітаїзму, 1917-1933 / Розстріляне відродження: Антологія 1917 – 1933: Поезія – проза – драма – есей / [антологія / упорядкув., передм., післямова Ю.Лавріненка]. – К.: Смолоскип, 2002. – С. 944.

⁷ Достоевський Ф.М. Сочинения: в 15-и т. / Федор Михайлович Достоевский. – Т. 14. – СПб.: Наука, 1995. – С. 487.

виражена в образі *жінки*. Хоча в українського письменника образ жінки трансцендентується від пристрасної до святої, що продемонстровано в романі «Майстер корабля», проте в ранніх новелах в умовах карнавального дійства боротьби за владу така тенденція не знаходить підтримки, а відтак закінчується трагічно («Роман Ма», «Історія попільниці»). В обох творах в образі жінки з'являється символічний образ нареченої, Церкви, нації, яка у прагненні до любові поки що зруйнована та переживає трагедію.

Підрозділ 1.6. «Соборність української нації у творчості Ю.Яновського» означає специфіку християнського прагнення до соборності як засадничого руху до націєтворення в художній картині світу автора.

У ранній прозі митця красномовно експлікується думка, що народ завдяки притаманній йому християнській святості повинен шляхом соборного єднання переродитись у Церкву. Проголошується вибраність козацької нації, яка стане рушієм «азіатського відродження» (М.Хвильовий), від чого залежить майбутнє Європи.

Церква символізує не тільки Божий дім (грец. «наос» – корабель), що означено в назві роману «Майстер корабля», але зібрання всіх учнів Господа Ісуса, об'єднаних навколо Учителя. Народження Церкви відбувається в день *П'ятидесятниці*, сходження Святого Духа. Її смисл полягає в тому, що Божий Дух наповнює людську спільноту, тому все людське стає провідником Божого, і все духовне втілюється в людському.

У Євангеліях є кілька значущих подій, в яких об'являється Святий Дух. Більшість з них відбиті у творах Ю.Яновського: Благовіщення Діві Марії (Ліза з «Байгорода» роздумує про «всевічну матір, що пізнала любов на темній сухій вулиці Назарета»); Хрещення (народження і хрещення Богдана як образу народу в «Майстрові корабля», коли його «поклали у ночви – обмити гріхи»); розмова зі самаряною про «живу воду», тобто Святого Духа (роздуми Остюка («Чотири шаблі») про «струмені живучої, холодної води»); П'ятидесятниця (кличальна субота у «Вершниках») та ін.

У другому розділі – «Рецепція Д.Конрада в ранній творчості Ю.Яновського» –

пропонується концептуальна інтерпретація форм рецепції творів Д.Конрада Ю.Яновським.

Підрозділ **2.1. «“Поетичний” комплекс моря в неоромантичній творчості письменників»** розглядає аналогії та розбіжності в трактуванні «поетичного» топосу моря у Д.Конрада і Ю.Яновського.

Російський літературознавець Н.Фатеева, даючи визначення ідіостиллю, стверджує, що відношення між творами двох письменників слід аналізувати на рівні певних семантичних еквівалентностей за різними параметрами: структури ситуації, єдності концепції, композиційних принципів, подібності тропічної, звукової та ритміко-синтаксичної організацій⁸. Найбільш простим вважається ситуативний рівень, який переживає письменник завдяки своєму життєвому досвіду. Аналіз текстів виявляє, що рецепція та зацікавлення українського автора творами англійського письменника була безпосереднім чином побудована на відповідності ситуативних образів, серед яких першочергове місце має *море*.

Аналіз семантики моря в художній спадщині Ю.Яновського та Д.Конрада здійснено в інтертекстуальному полі творчості Ф.Достоевського. Предметом зображення у наративі російського письменника є також *море-океан*, про що він свідчив у щоденнику, називаючи *морем* російський народ, якому притаманні особливості святого та пристрасного змісту.

У творах англійського митця Д.Конрада утверджується думка, що примирення між протилежними гранями людського «я» бути не може. Саме море при цьому виконує функцію трагічного іроніка, що знущається над людиною, її життям. Ю.Яновський побачив у морі-народі сакральний зміст. Аналіз «поетичного» комплексу моря у творах українського автора здійснено на прикладі топосів: берега, дна моря, степу-моря, неба. Всі вони переконують, що для Ю.Яновського морський простір стає місцем зустрічі з безкінечним.

У підрозділі **2.2. «Наратив про повернення на Батьківщину в інтерпретації письменників»** характеризується образний світ та ідейне вирішення наративу про повернення на Батьківщину у творах Ю.Яновського та Д.Конрада.

⁸ Фатеева Н. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Наталья Александровна Фатеева. – М.: КомКнига, 2006. – С. 91.

Наступним ситуативним метатропом, що став підґрунтям для рецепції творчості Д.Конрада в парадигмі концептуальних та естетичних пошуків Ю.Яновського, є образ *Батьківщини*. Якщо український письменник вірив, що його народ відродиться під благодаттю Святого Духа в образі соборної Церкви-держави, то англійський автор не бачив перспективи повернення у рідний край та отримання прощення за втечу з корабля. В цьому контексті **проаналізовано алюзію** на притчу про блудного сина, яка репрезентована у творах прозаїків.

Ідея вибраності українського народу Богом прочитується в романі Ю.Яновського «Майстер корабля». У творі Україна – народ, який успадкує Царство Боже через віру в Христа, через прийняття Його у своє життя. Україна географічно вже має гарну і родючу землю, вона дана Богом, але ще не належить синам. Слід стати господарями своєї землі, утвердитися повнокровно на ній, тобто заново оселитися на Батьківщині, ніби знову повернутись сюди. З цією метою автор неодноразово посилається на біблійні образи Ноя, Мойсея, Петра.

Як і Ю.Яновський, Д.Конрад бачив Батьківщину єдиним місцем, де можна знайти істину і сенс життя, а також – відчутти мир і радість. Проте ідея повернення на Батьківщину у творах англійського письменника осмислюється по-іншому, оскільки спроби його героїв знайти притулок від жорстоких обставин життя завжди завершуються поразкою. Як наслідок, вони ніколи не повертаються на Батьківщину.

Підрозділ **2.3. «Формально-семантичний рівень рецепції творчості Д.Конрада у тексті Ю.Яновського»** аналізує шляхи трансформації смислу в образах, освоєних українським автором в англійському наративі.

Ситуативні метатропи моря і Батьківщини стали своєрідною координатною площиною для запозичень на різних рівнях художнього тексту Ю.Яновського. Зокрема, для розвитку авантюрного сюжету український письменник послуговується деталями *екзотичного характеру* з тексту англійського автора.

Аналогії між «Дзеркалом морів» Д.Конрада та творами Ю.Яновського спостерігаються також на рівні *концептуальних відповідностей*. Наприклад, війна – непотрібне, сумне заняття,

яке надто дорого обходиться. Сюди ж можна зарахувати ескейпізм від дійсності, який Д.Конрад як справжній неоромантик бачив у літературі та мистецтві. Для Ю.Яновського творчість – не притулок від жорстоких умов життя, а мета і усвідомлений обов'язок людини.

У творах українського письменника часто зустрічається пародія на сюжетні експерименти Д.Конрада, на що звертає увагу Магдаліна Ласло-Куцюк. У ході аналізу ряду сюжетних запозичень у наративі Ю.Яновського аргументовано концептуальні відмінності в інтерпретаціях. Потреба змалювати людину в екзистенційному світі примушувала українського письменника звертатись до авантюристичними засобами, красномовно зафіксованими в англійського митця. Проте навіть у дрібницях Ю.Яновському вдавалося донести до читача свою думку, побудовану на вірі.

У третьому розділі «**Духовний концепт інтертекстуальності в неоромантичній прозі Д.Конрада і Ю.Яновського**» досліджуються форми інтертекстуального зв'язку між творами письменників, що розгортаються через присутність Святого Письма у їх наративах.

У підрозділі **3.1. «Іронічний світогляд як структуротворчий чинник інтертексту у творах неоромантизму»** висвітлюються особливості формування інтертекстуальної взаємодії в силовому полі світоглядної іронії неоромантичного дискурсу.

Н.Фрай виділив чотири типи сюжетної організації в літературних творах: романс, комедію, трагедію та іронію⁹. На відміну від *романсу*, підґрунтям світоглядних шукань у неоромантизмі є *трагічна іронія*. Оскільки романтик знаходиться в суперечливому ставленні до дійсності, він намагається відшукати щасливі миті ідеального простору в минулому, що стає поштовхом до інтертексту. Як стверджує В.Руднев, інтертекст – це завжди втручання минулого в теперішнє¹⁰, коли в тексті розгортається неможливість освоєння ідеального простору зараз, а відбувається накладання кількох текстових варіантів з відмінних часових і просторових площин. Відповідно, якщо в романсі існує все-таки можливість ідеалу, то в іронічному наративі неоромантизму, коли панує сумнів, людина, хоч і пасивно, але чинить супротив невдалому минулому, втраченому нею. Минуле як час «*невикористаних можливостей*» ставало основою для відчаю. Тому

⁹ Frye N. *Anatomy of Criticism* / Northrop Frye – Princeton: Princeton University Press, 1957. – P. 166.

¹⁰ Руднев В. Психотический дискурс / В.Руднев // Логос. – 1999. – № 3. – С. 114.

інтертекстуальне втручання індивідуального і загальнокультурного минулого в теперішнє знаходило заперечення в персонажів Д.Конрада.

Підрозділ **3.2. «Риторична іронія в експресіоністському наративі неоромантичної прози Ю.Яновського»** окреслює шляхи трансформації смислу засобами риторичної іронії в тексті українського автора.

Письменники і філософи намагались подолати *трагічну іронію*, акцентуючи увагу не на об'єктивному відтворенні матеріалу в наративі, а на його риторичному характері, в основу чого покладений відповідний *художній троп*. У такий спосіб готувався ґрунт для *нового наративу*. Так, К.Маркс застосовував *метонімічну* редукцію, Ф.Ніцше – *метафору*, а Б.Кроче – риторичну *іронію* як єдино можливу мудрість тої епохи, що не дозволила б опуститись до песимізму *світоглядної іронії*.

У неоромантизмі розгортались два типи наративів. Перший набув імпресіоністичного характеру, в якому наратор шляхом контекстуального вивчення інформації моделював художню картину світу, що спостерігаємо у творчості Д.Конрада. Другий тип мав експресіоністське підґрунтя, в якому за лаштунками романтичного наративу означувалось суб'єктивне слово автора, що спостерігаємо у творах Ю.Яновського. Відповідно, якщо наратив англійського письменника розгортався за принципами іронічного сюжету, то в тексті українського автора наративний світ, як правило, означувався у формі чи романтичного, чи трагедійного наративів під прикриттям нараційного світу, зафіксованого засобами *риторичної іронії*.

До того ж, з одного боку, *іронічний троп* ставав своєю маскою, за якою приховувалась справжня суть наративу, а з другого – експерименти з формою виконували функцію «одивлення», які зупиняли на собі звиклий до традиційного кодування погляд реципієнта. Таким чином український письменник вдавався до *подвійного кодування*, яке водночас приховувало смисл і давало ключі до його пізнання. Формою такого подвійного кодування є інтертекстуальна іронія, за допомогою якої у загальному тексті на тему комуністичної дійсності можна зрозуміти те, що хотів сказати автор. Якщо інтертекст у творах Д.Конрада служить виразом екзистенційного відчаю, то в

українського письменника він стає путівником до спасіння.

У підрозділі **3.3. «Гріх і кара у творах Д.Конрада в інтертекстуальному полі інтерпретацій Святого Письма»** аналізується трагічний характер авторської інтерпретації образності Святого Письма в тексті письменника.

На думку Н.Фатєєвої, відношення між текстом та інтертекстом обов'язково базуються на взаємній трансформації смислів обох текстів завдяки третьому – інтерпретанту¹¹. Для творів Д.Конрада і Ю.Яновського таким інтерпретантом є Святе Письмо.

Художня картина світу англійського письменника побудована на розповідях про порушення людиною Божих заповідей та трагічну кару за це. Історія первородного гріхопадіння лягла в основу роману «Перемога» Д.Конрада. Людина, якій дано вибирати бути чи не бути з Богом, із власної волі відвернулася від Господа. Гейст, як і Адам, відступає від Творця, не роблячи жодних спроб навернутись. Тільки наприкінці твору він зрозумів, що причина його провини криється у неприйнятті *любви, невіри* в неї і у *страху* її відчуті та подарувати ближньому.

Біблійна оповідь про *Каїна й Авеля* у творах письменника набуває ознак жорстокої трагічності, неминучості страшної кари. Як і біблійний прообраз, персонажі англійського автора є втікачами, волоцюгами, шукачами кращої долі («Аванпост прогресу», «Таємний співучасник»).

У романі «Негр з “Нарциса”» розгортається алюзія на старозавітну історію про покарання через Йону. Відмінність між Святим Письмом і наративом роману полягає в тому, що в англійського письменника немає проголошення Воскресення і, як наслідок, очищення від гріхів. Навпаки, в романі акцентується увага на покаранні за зло.

У підрозділі **3.4. «Глумачення притчі про блудного сина в неоромантичному наративі англійського та українського авторів»** представлено інтерпретацію творчих шукань англійського автора в рецептивному полі притчі про блудного сина.

Визначальною для Д.Конрада є проблема батьків і синів, яка в морських творах набуває дещо відмінного трактування, ніж у творах про події на суші, оскільки у випробуваннях на морі

¹¹ Фатєєва Н. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Наталья Александровна Фатєєва. – М.: КомКнига, 2006. – С. 22.

сини не бунтують проти волі батьків. Саме тому їм даровано життя і відносну безпеку. Навпаки, в сухопутних творах син завжди покараний. Причина – переступ п'ятої Божої заповіді, в якій йдеться про шану до батька і матері. Така інтерпретація синівської кари доповнюється посиленням на Євангельську притчу про блудного сина.

Так, Лорд Джім із однойменного роману покинув батька і не наслідуються до нього повернутись, не вірячи у прощення. Він хоче переконати себе і Марлоу в тому, що темрява, в якій опинився, надто сильна, щоб її подолати. Всіма силами Джім пробує забути свій злочин, проте пам'ять, відчуття непростеності за законами трагічної іронії стають причиною нового фатального вчинку.

Куртц з повісті «Серце темряви» покидає батьківщину, подається в серце дикої Африки з метою розбагатіти і отримати владу. Він хоче довести, що може бути цілком незалежним від Бога, навіть замінити Його собою. Врешті, Куртц стає жертвою безбожного світу.

У підрозділі **3.5. «Семантика “Послання св. апостола Павла до галатів” в контексті неоромантичного втілення ідеї соборності української нації»** здійснюється спроба шляхом розкодування глибинно прихованих алюзій зрозуміти смисл біблійного послання в художній картині прозаїка.

Принциповою у контексті художньої творчості Ю.Яновського є присутність «Послання св. апостола Павла до галатів», що виражається алюзією на галатів в образі однойменного героя з роману «Чотири шаблі». Письменник таким чином звертається до українців, наголошуючи, що Україна – Богом обраний народ, який успадкує Царство Боже через віру в Христа, зіслання Святого Духа.

У посланні св. Павло витлумачує сутність виправдання через віру в Христа, говорить про викуплення людського роду хресними стражданнями Господа Ісуса. Проектування цих аспектів на твір Ю.Яновського дає підстави стверджувати, що найбільшу цінність автор бачив у Христовій вірі. Не тільки в романі «Чотири шаблі», але й у всіх творах українського письменника заклик до віри та духовності є домінуючим.

У підрозділі **3.6. «Переступ Божих заповідей як шлях до загибелі в тексті Ю.Яновського»** шляхом інтерпретації алюзій на «Об’явлення св. Івана Богослова» з’ясовуються пошуки смислу застережень українського автора, зафіксованих у його творах.

У романі «Вершники» Ю.Яновський прагне передати послання сучасникам і наступним поколінням (звідси назва одного з розділів – «Лист у вічність»), що, діючи проти Божої волі, люди накликають на себе важке покарання. Співзвучністю назв романів «Чотири шаблі» та «Вершники» асоціюються з чотирма вершниками Апокаліпсису, які свідчать про катастрофи, що стануть відплатою за гріхи.

Як і в «Об’явленні», кожен вершник має свою семантику. Андрій з «Вершників», воюючи на боці білих, символізує імперію, а Іван – на боці червоних – громадянську війну. За допомогою вороного коня з «Чотирьох шабель» автор натякає на голод, який матиме в близькому майбутньому справді апокаліптичні наслідки для усього народу. На чалому коні, що символізує смерть, вершником є Марченко («Чотири шаблі»), який помирає в сьомій пісні.

В «Об’явленні» вслід за вершником на чалому коні йде Ад. У «Вершниках» в образі Адаменка спостерігається смислова проекція трагічної долі Адама, який став причиною первородного гріха, що веде до пекла. У цьому контексті переконливою є паралель Адаменко – Ад з «Апокаліпсису». Розповідь про цього персонажа маркується в романі промовистими свідченнями про нищення церкви. У творі Ю.Яновського обов’язкова кара чекає на тих, хто коїть гріх. Так відбулось з Адаменком, який, *діставши кулю в рота*, наклав на себе руки. Автор прагне донести до читача, що зло, породжуючи зло, врешті в ньому ж знаходить свою загибель.

У підрозділі **3.7. «Божий замисел духовного спасіння української нації у творах українського автора»** експлікується спроба розкодувати смисл біблійних символів у контексті прагнення до соборності як засадничого руху до націєтворення у Ю.Яновського.

Війна зі символічним апокаліптичним звіром, яку вели Шахай, Остюк, Галат і Марченко, не привела до бажаних наслідків. Побратими страждають, але не впадають у відчай. Просвітлені Святим Духом, вони знову збираються разом на Батьківщині, щоб пов’язати ідею національного

відродження України з основною ідеєю Святого Письма – народ має стати Божим, і Бог буде з ним.

У цьому контексті доречним є свідчення про Нове Місто, яким його уявляють головні персонажі твору. Друзі у «Чотирьох шаблях» дозрівають для духовної боротьби за нову столицю. Чернець Михайло натякає на символ «сухих костей», які згадуються в книзі Єзекіїля. В романі розгортається натяк на те, що Петербург, столиця російської імперії, побудований на костях українців. «Сухі кості» народних мучеників мають ожити через Духа Святого, який, за Книгою Єзекіїля, прилине із чотирьох вітрів. Звідси семантика чотирьох шабель, чотирьох побратимів і чотирьох частин світу у творі.

За О.Менем, який трактує цей символ як возведення Церкви після гонінь, у творі Ю.Яновського таким чином розгортається мотив воскресіння України як нації і соборної держави. Підтвердженням цьому є символічне вінчання Шахая і Наталки. Земне весілля подається як тінь весілля небесного, зміст якого, як і всієї історії християнства, зображеної в Біблії, – зробити Божий народ нареченою Христа. Ціль Шахая-нареченого – спочатку зробити свій народ вільним від ворога, а потім привести його до Богопізнання.

Божим Царством в «Об’явленні» є Новий Єрусалим, наречена Агнця. В цьому символічному образі сходяться усі наративні лінії попередніх творів Ю.Яновського. Хортиця, нова столиця українців, в уяві ченця Михайла, постає як ідеальне місто, тобто Новий Єрусалим.

У **висновках** узагальнено результати дослідження.

Актуальними є порівняльні студії, які дають можливість через зіставлення художніх перспектив, що народились і розвивались у відмінних контекстах, побачити істинні елементи національної самодостатності культури, її оригінальність. До того ж література повинна вивчатись у відповідному духовному контексті. Знаменно, що і для західноєвропейських, і східноєвропейських літератур ним є християнство. Тому християнська антропологія, яка розглядає людину та її екзистенцію з точки зору діалогу між нею і Богом, окреслює реальні кроки на шляху до її спасіння.

У цьому сенсі романтичний тип культури, по суті, позначений своєрідною боротьбою між *гуманністю*, що проповідується у Святому Письмі та працях святих отців, і *гуманізмом*, тенденцією у філософії та культурі, що відкидала Бога, намагалась утвердити шлях до побудови ідеалу в умовах екзистенційного буття.

У парадигмі пристрасного гуманізму утверджувалась творчість Д.Конрада. Особливою мірою це простежується в контексті так званого «поетичного» комплексу моря. Англійський письменник бачив у морі обов'язковий трагізм, безвихідь ситуації та покару за будь-яку активність. Ю.Яновський у морі-степу означив вихід до нового образу народу, який перетвориться, за висловом Ф.Достоевського, у соборну Церкву, оскільки здійснять це генії-творці нової духовної культури цілісної нації.

По-новому можна інтерпретувати твори письменників крізь призму триєдиної структури ідеальних образів генія – героя – святого, запропоновану в працях М.Шелера. В центрі уваги Д.Конрада екзистенційний світ, побудований на засадах пристрасного буття, де парадоксальний синтез генія та героя без святої любові ставить людину у трагічну ситуацію. У творчості Ю.Яновського, яка розвивалась в умовах синтезу генія та святого, розгортався наратив, у якому традиційні цінності християнства та української героїчної минувшини окреслюють ідеальну модель майбутнього, де столицею буде український Новий Єрусалим – Хортиця.

Відмінність між наративами авторів вимірюється принциповими засадами іронії. Так, Д.Конрад, потрапивши, як і його герої, у полон відчаю, користувався у своєму викладі світоглядною іронією трагічного типу. Цим пояснюється ставлення автора до Святого Писання, в якому він намагався відшукати спокій, проте так і не міг повірити в Бога. Оскільки герой англійського письменника перебуває у відчаї та намагається врятуватись через гріх, то він знаходить інтерпретацію через символічний наратив та образи, взяті з Старого Заповіту: наратив про вигнання з раю («Перемога»), Каїна та Авеля («Аванпост прогресу»), покарання через Йону («Негр з “Нарциса”»), переступ проти заповідей Божих, особливо п'ятої, в якій йдеться про шану до батька і матері, що виразилось у перефразованій притчі про блудного сина, якими є майже всі

Конрадові герої. Вони знаходять покарання, бо не вірять у любов та втікають від закону, що переслідує їх.

Трагічній іронії Д.Конрада Ю.Яновський протиставив риторичну іронію, у зв'язку з чим його текст розвивався за роздвоєною структурою, де за лаштунками зовнішнього нарративу про революцію та побудову нового суспільства криється інша семантика. Характерно, що автор її ретельно приховував експериментами з формою тексту, слова, чим творив ефект одивлення. Проте, як і герой-народ, який знаходив подвійне трактування, так і індекси одивлення не тільки маскували справжній смисл, але й служили своєрідним ключем до розкодування. Йдеться про інтертекстуальну іронію, сформовану з використаних у тексті письменника алюзій на Святе Письмо.

Отже, як і в англійського автора, в Ю.Яновського смисл нарративу розкривається через Біблію. Проте, на відміну від Д.Конрада, в якого третім текстом є Старий Заповіт, в українського письменника відбувається натяк на Новий Заповіт, на благодать, обіцяну Спасителем через Святого Духа. Таким чином, стає зрозуміло, що в Ю.Яновського, згідно з ученням Ісуса Христа, пропонується новий тип стосунків між людьми, об'єднаними у націю. Раніше люди через гріх, що виражався у прагненні до задоволення, стримувались законом, проте через гордість та бунт проти нього кожен прагнув утвердити свою волю до влади. Більше того, їх насолода пов'язувалась з можливістю переступити закон. Ісус Христос запропонував новий шлях до Церкви, соборної за своєю суттю, де всі її члени єднались любов'ю до Бога та ближнього. Цю ідею пропагував у своїх творах Ю.Яновський, де українська нація через віру в Бога та діалог зі Святим Духом ставала соборною Церквою, а відтак соборною нацією, оскільки її герої об'єднались у любові до Христа та своєї минувшини.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

1. Гижа Л. Часова організація нарративного дискурсу в романі Ю.Яновського «Майстер корабля» / Леся Гижа // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного

університету імені В. Гнатюка. Сер. : Літературознавство. – Тернопіль, 2003. – Вип. 13 – С. 35-50.

2. Гижя Л. Наративна стратегія новели Ю.Яновського «Мамутові бивні» / Леся Гижя // Літературознавчі студії: збірник наукових праць, – [Редкол. Семенюк Г.Ф., Гаєвська Н.М., Бандура Ю.О. та ін.]. – Вип. 4. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2004. – С. 55-65.

3. Гижя Л. Семантика організації наративу в романі Д.Конрада «Серце темряви» / Леся Гижя // *Studia Methodologica* [гол. ред. О. Лещак]. – Вип. 16. – Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2005. – С. 314-322.

4. Гижя Л. Структуротворчі чинники експліцитного дискурсу наратора в оповіданні «Роман Ма» Ю.Яновського / Леся Гижя // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім.В.Гнатюка. Сер. : Літературознавство. – Тернопіль, 2005. – Вип. 16. – С. 236-254.

5. Гижя Л. Іронічна структура неоромантичного двосвіття в творах Джозефа Конрада / Леся Гижя // Теорія літератури, компаративістика, україністика: збірник наукових праць з нагоди сімдесятиріччя доктора філологічних наук, професора, академіка Академії вищої школи України Романа Гром'яка // *Studia Methodologica*. – Вип. 19. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – С. 236-241.

6. Гижя Л. Ідея повернення на Батьківщину в неоромантичних творах Ю.Яновського та Д.Конрада / Леся Гижя // Волинь філологічна : текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в Європейському контексті. [зб. наук. пр. / упоряд. Л.К.Оляндер]. – Вип. 6 : У 2-х ч. – Ч. 1. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – С. 167-176.

АНОТАЦІЯ

Гижя Л. Б. Неоромантична проза Джозефа Конрада і Юрія Яновського. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю

10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2009.

Дисертація присвячена дослідженню загальних закономірностей поетики і художньої картини світу неоромантичної прози Д.Конрада і Ю.Яновського, своєрідності діалогу та інтертекстуального зв'язку між ними. У роботі означено природу іронії як онтологічного підґрунтя неоромантизму, охарактеризовано специфіку відносин між ідеальними типами генія – героя – святого в творах митців.

У дисертації окреслено трагічний характер людини в парадоксальному світі наративу Д.Конрада та специфіку християнського прагнення до соборності як засадничого руху до націєтворення у Ю.Яновського. При цьому головну увагу зосереджено на висвітленні в зіставному контексті форм присутності Святого Письма у текстах митців.

Шляхом виявлення форм рецепції романів та оповідань Д.Конрада у ранній прозі Ю.Яновського осмислено специфіку вираження «поетичного» комплексу моря, розкрито образний світ та ідейне вирішення наративу про «повернення на Батьківщину» у творах письменників.

Ключові слова: неоромантизм, християнство, Святе Письмо, рецепція, інтерпретація, інтертекст, алюзія, іронія, «романтика вітаїзму», духовність.

АННОТАЦІЯ

Гижа Л. Б. Неоромантическая проза Джозефа Конрада и Юрия Яновского. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2009.

Диссертация посвящена исследованию общих закономерностей поэтики и художественной картины мира неоромантической прозы Д.Конрада и Ю.Яновского, своеобразию диалога и интертекстуальной связи между ними. В работе определена природа иронии как онтологическое основание неоромантизма, охарактеризована специфика отношений между идеальными типами

гения – героя – святого в художественных картинах мира писателей.

В диссертации очерчены трагический характер человека в парадоксальном мире нарратива Д.Конрада и специфика христианского стремления к соборности как главного движения к творению нации у Ю.Яновского. При этом особое внимание обращено на выяснение в сравнительном контексте форм присутствия Священного Писания в текстах писателей.

Путем определения форм рецепции романов и рассказов Д.Конрада в ранней прозе Ю.Яновского осмыслена специфика выражения «поэтического» комплекса моря, раскрыты образный мир и идейное решение нарратива о «возвращении на Родину» в сочинениях писателей.

Ключевые слова: неоромантизм, христианство, Священное Писание, рецепция, интерпретация, интертекст, аллюзия, ирония, «романтика витаизма», духовность.

SUMMARY

Hyzha L.B. The Neoromantic Prose of Joseph Conrad and Yuriy Yanovsky. – Manuscript.

The thesis for the scholarly degree of Candidate of Philology in specialty 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2009.

The research of general conformities of poetic manner and fictional world in Joseph Conrad and Yuriy Yanovsky's neoromantic prose, peculiarities of dialogue and intertextual connections between them are discussed in the thesis. Much attention is paid to the defining the specifics of neoromantic planes of Ukrainian and English writers in the context of religious-anthropological and ironic paradigms of existential reality reception early in the 20th century. In this context there is an attempt to distinguish the structure creating basis of the artistic world of English writer's prose in the narrative built on the principles of tragic ideological irony. The general features of "demonic" ontology in the English writer's fiction have been investigated according to the positions of S.Kierkegaard's religious-anthropological dialectics. The thesis deals with the analysis of fictional narration through the prism of categories of despair, fear, lack of faith and sin.

One of the novelties of the thesis is the idea about the spiritual character of “the romance of vitaism”, proclaimed by M.Khvylyov and experienced by him on the level of “responsible” heart. Thus the specificity of relations between the ideal types of genius and saint in writers’ works has been identified in the context of original character of Christian aspiration for conciliarism (sobornist’) as the main movement towards nation creation in Yu. Yanovsky’s fiction. In the thesis there is a thought that the image of nation is described in the semantic row: nation – sea – Church, initiated by F.Dostoevsky. Under the influence of faith in God the nation with double characteristic divinizes and transforms into the Holy Church. This has been investigated to realize in the context of projection of the sanctity onto geniuses.

A special attention is paid to the ascertainment of intertextual relations between Joseph Conrad and Yuriy Yanovsky’s works under the influence of the third text – (Holy) Scripture. That’s why it has been stated that J.Conrad refers to the Old Testament images and plots in his narrative in order to express man’s individual estrangement in his attitude towards ethics of the Law. And Yu.Yanovsky in his fiction reconstructs the paradigm of Ukrainian nation formation in the context of spiritualization by the ethics of love, proclaimed by Jesus Christ in the Gospels.

The thesis suggests the conceptional interpretation of the reception forms of J. Conrad’s novels and stories in Yu. Yanovsky’s early prose. Thus the specifics of marine “poetic” complex, the imaginative world and ideological solution of the narrative about “returning home” in writers’ works are explicated. The meaning of the narrative is revealed with the help of the Bible in both English and Ukrainian authors’ texts. Thus becomes clear that Yu. Yanovsky according to Christ’s teaching suggests new type of relations among people, united in nation.

Key words: neoromanticism, Christianity, the Holy Scripture, reception, interpretation, intertext, allusion, irony, “romance of vitaism”, spirituality.

Підписано до друку 25.12.2009 р.
 Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
 Папір офс. Умов. друк. арк. 0,9.
 Умовн. фарб. відб. 0,9. Друк на резграфі.
 Наклад 100 прим. Зам. № 57

Редакційно-видавничий відділ
 Тернопільського національного педагогічного університету
 імені Володимира Гнатюка
 460027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2

